

بنام خدا

یادداشت هفتاد و دوم، نکاتی درباره معماری ایرانی اسلامی

- مدتی است، شورای اسلامی شهر مشهد، در اقدامی خوب، جلساتی را برای تحقق معماری ایرانی اسلامی در شهر، در قالب کارگروهی برگزار می‌کند.
- ضمن تشکر از این دغدغه مندی، و اقدام استراتژیک شورا در تغییر ارزش‌های حاکم بر بازار ساخت و ساز، آنهم با رویکرد معماری ایرانی اسلامی، که جای تقدیر و سپاس دارد، نکاتی چند را به عنوان یک پژوهشگر و محقق در حوزه معماری ایرانی اسلامی، و موسس مرکز مطالعات شما، ir.iiva، به این عزیزان و افکار عمومی عرض میکنم.
1. معماری ایرانی اسلامی، برآمده از توصیه‌های دین مبین اسلام است. آنهم همه دین و نه فقط فقه آن. لذا شمولیت نگاه دین و امتداد آن در این حوزه خوب است مدنظر باشد.
  2. لهجه و بیان معمارانه این نوع از معماری آشکارا ایرانی است، لذا تفاوتی با معماری کشورهای مسلمان دیگر اعم از ترک و عرب و شبه قاره دارد. مراقبت بر ماندن در همین پارادایم اهمیت زایدالموصفی دارد.
  3. جنبه ایجابی این نظریه بر جنبه ی سلبی آن تقدم عملیاتی دارد. لذا قبل از هرگونه منع و ممنوعیت و... ضروری است راههای شکوفایی و نمونه‌های الهام‌بخش در اختیار جامعه طراحان، آنهم با حفظ شان و خلاقیت معمار قراردادده شود. برگزاری جلسات هم‌اندیشی با معماران علاقمند می‌تواند به شکل‌گیری پارادایم موضوع کمک نماید. مسلماً رویدادهای ترویجی پیش‌نیاز هر اقدامی است وگرنه اقدامات از بالا، عموماً به عکس خود بدل میشود.
  3. متریاال و مصالح در این پارادایم ضمن قرابت تاریخی و نمونه‌های مسبوق به سابقه، ظاهراً اصالت ندارد. تبعاً آجر از پرمصرف‌ترین مصالح طول تاریخ معماری ایران است. و این تصور وابستگی معماری ایرانی اسلامی به آجر، بر همین اساس است. ولی راهبردهای مستخرج از دین مبین اسلام، به مصالح خاصی گره نخورده، و با توجه به فناوری‌های نوین، امکان دست‌یافتن به معماری ایرانی اسلامی، با خلاقیت‌های نوین، امری دست‌یافتنی به نظر می‌رسد.
  4. رهیافتهای دین مقدس اسلام، روشن است. باید مراقب بود در دام تاویلات مستشرقین مانند گنون و شیمل و بورکهارت، که متاسفانه در ادبیات رایج درباره معماری اسلامی، معماری سنتی و... به کرامت به آن استناد می‌شود، نیفتیم. تقدس مآبی اعداد مختلف، غیر از چند عدد محدود و خرق عادت و خلق تقدس برای همه اعداد، یا تفلسف‌هایی که بن‌مایه دینی ندارد، امروزه علاقمندان و دانشجویان تازه‌کار را عموماً به انحراف می‌کشاند. این انحراف که اتفاقاً مورد اقبال رنگ روشنفکری سنت‌گرای جامعه معماری نیز هست نسبتی با دین و انقلاب اسلامی ندارد. حضور پررنگ معماران بهایی و فرق متنوع صوفیه و... در این نحله نیز به همین خاطر است که تعلق به گفتمان ائمه اطهار ندارد، تفسیر بردار است و بسیاری از مدعیان آن حتی به بدیهیات شرع و فقه مقدس مانند نماز و... پایبند نیستند ولی در مقام حرافی، ساعتها می‌توانند درباره معماری اسلامی، بر مرکب سخن برانند و تفلسف را به جای حکمت اصیل شیعی به مخاطب قالب کنند. مانند سیدحسین نصر که علقه صوفیه دارد و اهل فرقه مریمیه بشمار می‌رود. این افراد عموماً تقیدی به مناسک مسلمانی ندارند و با برداشتی مخلوط و ملتقط و پست مدرنیستی مبتنی بر یافته‌های شخصی و اصالت اومانیسم در لباس تظاهرات معمول دینی، متاسفانه بشدت فعال هستند.
  5. رویکرد دین مبین در قرآن کریم و احادیث رسیده، راهبردی است. و معمولاً وارد مصداق و جزئیات نمی‌شود. لذا اصرار بر اسلامی دانستن یا ندانستن برخی تزئینات عموماً استناد دقیقی ندارد. و توصیه نمی‌شود.

محمدهادی عرفان. مرکز مطالعات شما
هفتم دیماه 1400.